

PIWA TAIPO (Typhoid Fever).

T. WI-REPA, M.B., Ch.B.

KO tenei kupu ko te "Piwa," he ingoa i hoatu e nga tohunga ki nga mate wera te kiri. Ko te kupu "Taipo" i whakapiria nei ki te taha, he kupu pakeha ano: ara, "typhoid." Ehara i te kupu a etahi o tatou iwi mo te "Kehua."

Ko te piwa tenei o te Maori o roto i tau e 50 ka taha nga nei. Kaore au e marama mehemea koianei ano tona mate i mua atu o te taenga mai o te Pakeha. I nga tau tuatahi o te kura i St. John i Akarana, i te tau 1850 pea, ka pa te piwa nei ki nga tamariki. Ko tetahi o nga tamariki a Te Wiremu Parata, Pihopa tuatahi o Watapu i pangia, a, mate tonu atu.

I te tau 1919, e 477 nga tangata i pangia e te piwa. I te tau 1920, e 389 i pangia; i te tau 1921, e 451 i pangia; i te tau 1922, e 539 i pangia; i te tau 1923, e 276 i pangia. Ki taku whakaaro, i roto i enei tangata e 2132 i pangia e te piwa i te tau 1919 ki te tau 1923, e ruamano he Maori.

Koianei tetahi o nga mate e whakahaua ana e te ture kia whakaaturia ki te Tari o te Ora. He mate rere tenei mate. He mate e taea te arai atu kia kore rawa e pa mai ki te tangata.

He mate tenei no nga whenua kaore e tino kaha te wera, pencei me Niu Tirenī, me Amerika, me Ingarangi, me Awherika ki te tonga, me Inia. Ahakoa i whea wahi o te ao, kotahi tonu tona ahua. *He kai whakaatu ia no te iti o te maramatanga ki nga tikanga o te Ora.* Kanui te puta o taua mate, he nui te kuare ki nga Ture o te Ora. Kanui te marama ki nga whakabaere o te Ora, ara ki te ma o nga kainga, ka ngaro taua mate. He ngarara te putake o te mate nei. Koianei tetahi o nga ngarara tino mohiotia. Tona ingoa ko te "*bacillus typhosus*" Ko nga kai whakakaha i te ngarara nei ko te he mea te kino o nga awa mau paru o te kainga: ko te kore awa ranei. *Tuarua* ko te uru o te ngarara nei ki roto i te wai inu o te pa, o te taone ranei. Otira he paru te tino kai-whakakaha i a ia. Hei atu heki te piri o te noho a te tangata, te kore e tuku mai he hau pai ki roto i nga whare noho, me nga ruuma moe. I tetahi wa ka piri te ngarara nei ki runga i nga ringaringa o nga tangata tiaki i te hunga e mate ana. Ki te kore aua ringaringa e horoia k i te wai rongoa, ka tae ki te waha, ka horomia te ngarara, ka pangia ena e te mate nei. He mea ano, ka taka etahi o nga ngarara nei ki runga i nga kai. Ki te kainga atu ka pangia te tangata. He rango tetahi mea maumau haere i nga ngarara o te mate nei. Ki te tiko koraha tetahi tangata kua timata te pangia e te mate nei, ka tau te rango ki runga i tona paru: ka piri ki runga i taua rango nga purapura o te mate nei: ka rere te rango nei, ka tau ki runga ki nga kai a te tangata. Ka whakarereira nga purapura ki runga i aua kai. Ki te kainga atu e te tangata, ka pangia ia e te mate nei. Kia mohio mai koutou: *Ko te paru o te tangata te wai whakatipu o te ngarara o te mate nei.*